

GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ KULTÚRMUNKÁJA.

E folyóirat hasábjain ritkán történik élő emberről emlékezés. Nem személyi kultuszt szolgálnak e sorok sem, melyeknek irodalmi és tudományos folyóiratban nem is volna helyük. De gróf Klebelsberg Kunó kultúrmunkája és tudománypolitikája annyira az irodalom és tudomány köreibe is esik, hogy akkor követnénk el mulasztást, ha *Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai* címen¹ most megjelent mű kapcsán nem mutatnók be azt a hatalmas kultúrmunkát, mely e mű, illetve gróf Klebelsberg Kunó tevékenysége nyomán élénk táru. Sőt ha csak egy pillantást vetünk «A magyar tudománypolitika alapvetése» címen *Magyary Zoltán* szerkesztésében szintén mostanában megjelent műre,² melyhez az előszót gróf Klebelsberg írta, akkor tudománypolitikánknak mai állapota a számok, tények és alkotások egész tömegével arról tanuskodik, hogy gróf Klebelsberg Kunónál komolyabb, tervszerűbb magyar tudománypolitikát még nem csináltak. Igaz, hogy maga gróf Klebelsberg azt vallja, hogy a tudománypolitika a kultúrpolitikának legifjabb ága, melyet legnagyobb öntudatossággal a német birodalomban valósítottak meg, ahol néhány nagykoncepciójú férfiúnak sikerült grandiozus terveiknek II. Vilmos császárt megnyerni. Azonban gróf Klebelsberg nemcsak ezt a stílus tudománypolitikát csinálja — természetesen a magyar viszonyokhoz szabott eszközökkel és lehetőségek között — hanem általában kultúrpolitikájával a magyar műveltség megmentéseért és felvirágoztatásáért oly céltudatos aktivitást fejt ki, hogy a kultuszminiszter egész tevékenysége oly kultúrmunka, amely ma egyenesen nemzetmentés számba

¹ Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai 1916—1926. Budapest, 1927. Az Atheneum kiadása. 687 l.

² A magyar tudománypolitika alapvetése. Szerkesztette Magyary Zoltán. Kiadja a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége. Budapest, 1927. Kir. magyar egyetem nyomda. 628 l.

megy, mikor Csonka-Magyarországra a lét és nemlét kérdése mered.

Valamennyi beszéd, cikk és törvényjavaslat, melyet a mű tartalmaz, annak az egyetlen életideálnak szolgálatában áll, hogy a magyar műveltség emelése által a magyar nemzet élete a Dunamedencében megmentessék. Ez pedig csak úgy lehetséges és a magyar jövő gróf Klebelsberg elgondolásában csak akkor biztosítható, ha a világháború után politikailag ledegradált, nemzeti életében halálosan megsebzett magyarság műveltsége folytán felül tud maradni és emelkedni azon népek fölé, melyek ellenségei és melyek ezeréves testét darabokra tépték. Ezen alapgondolat és cél számbavétele vagy elfeledése nélkül nem is lehet igazán gróf Klebelsberg kultúrmunkáját és tudománypolitikáját megérteni. Enélkül sokféle és nagyarányú munkája egy genialis, alkotásra képes és vágyó ember erőfeszítésének látszik, amely erőfeszítés mintha felül is mulná Csonka-Magyarországnak erejét és teherbírását. Nagy nemzeti horderejét és szükségességét csak akkor látjuk be, ha a célt szívünkben és elménkben hordjuk.

Igaz, úgy van, gróf Klebelsberg kultúrpolitikája nagy erőmegfeszítést kíván a tudomány művelőitől csakúgy, mint a nemzet adófizető polgáraitól, de ez erőfeszítést az parancsolja reánk, hogy a világháború után szomszédaink, kik jelentékenyen kisebb nemzetek voltak, népességben, területben és anyagi erőforrásokban is megszorodva egyenesen arra törekednek, hogy a magyar nemzet művelődési fölényét leküzdjék. Ők ezen célért áldoznak, csinálnak tervszerű kultúrpolitikai programot. Nekünk tehát ez azért kell, hogy eme céljukat el ne érhessék. Ez nem pusztán versengés, melytől a nemzet presztízse függ vagy talán épen a nemzeti hiúság kielégítése. Itt többről van szó a történelmi magyarság részéről: a létről, a jövőről, arról, hogy tud-e még egyszer vezető tényező maradni és lenni Közép- és Kelet-Európának ama geografiailag adott legfontosabb pontján, hová multja fűzi.

Valljuk meg azt is, hogy az utóbbi évtizedek kultúrpolitikája mellett inkább azért tudott Magyarország a nagy művelt nemzetek között méltóan helyet foglalni, mert a magyar faj intelligenciája oly párját ritkító. A magyar faj képességei egyes jeles egyéniségekben fokozódtak fel annyira, hogy a szellemi versenyt bátran álltuk és hogy a magasabb szellemi életben és

a nemzetközi viszonylatokon a magyar név jóhangzású volt. Intézményesen kevesebbet tettünk és törődtünk kultúr- és tudománypolitikánkmal. Egyrészt szomorú dolog, hogy akkor ébredünk a céltudatosan kiépítendő tudománypolitika szükségességére, mikor a legkevesebb anyagi eszköz áll rendelkezésünkre. De másrészt örvendetes és a nemzeti vitalitásnak nagy bizonyossága, hogy az ország gazdasági és politikai válsága között voltunk képesek az ébredésre. Ebben gróf Klebelsberg Kunó érdemei elvülhetetlenek maradnak. Sőt meggyőződésem, hogy egy iniciáló, szüntelen aktív elme és alkotó tehetség nélkül ez az ébredés és lendület be sem következett volna, mert annyira ránehezedett a csonka magyar életre a tengődés bágyadtsága és a megélhetés gondja, hogy a szellemi élet tüzeit állandóan gyújtogatni kellett.

A gróf Klebelsberg beszédeit, cikkeit és törvényjavaslatait tartalmazó munka arról győz meg, hogy gróf Klebelsberg a tűzélesztést korábban kezdte, mintsem a kultuszminiszteri székbe jutott, amikor a hatalom nagy segítő eszköz és másokkal szemben ösztöke is, amikor tehát eredményeket felmutatni könnyebb annak, akinek lelkében tervek és programok élnek. És Klebelsberg kultúrmunkájának méltatása is sokkal teljesebb és egész tevékenységének céltudatossága és nagyvonalúsága szembeötlőbb, ha így időrendben nézzük kultúrmunkásságát. A mű nem követi ugyan mindenben ezt az időszakot — a tárgy közötti beosztása folytán ez nem is lett volna lehetséges — de ezért nagyban-egészben úgy van megszerkesztve, hogy a fokozatok és a cél felé haladás etappe-jai kivehetők.

1917-ben, tehát még a fegyverek zaja között, a Magyar Történelmi Társulat elnöki beszédében a magyar történetkutatás feladatait és a kutató munka megszervezését sürgeti. Szorosan a tudomány területén kezdi tehát gróf Klebelsberg nemcsak a célkitűzést, a kezdeményező munkát, de elő tudja teremteni az eszközök egy részét is. És bár a munka a tudomány területére esik, már szorosan bekapcsolódik a nemzeti életbe, jövőbe, öncélúságba. Amikor gróf Klebelsberg főleg a bécsi titkos levéltárak megnyitása után a XVIII. és XIX. század történelmi forrásainak feltárását, összegyűjtését és kiadását veszi programba, már tudja, hogy erre azért van szükség, hogy a nemzetre váró új élethez szellemi és erkölcsi erőt nyújtson. «Magyarország újabbkori történetének forrásai» gyűjtőcím alatt indítja útnak a kiadványok

sorozatát, melyeknek megírására és elkészítésére történetíróink és kutatóink egész gárdáját szervezi meg. Az eszme felvetésével együtt mindjárt megadja a részletes programot. Egységes vállalkozássá válik a 20—30 szakember munkája. Intézőbizottság, melynek lelke ő marad, állapítja meg a kiadandó művek sorrendjét, a feldolgozandó anyagot. A kiadványok körét négy és pedig: 1. általános történeti; 2. közigazgatási; 3. vallási, művelődési és művészeti; 4. gazdasági és társadalmi osztályra osztja. Ma már ezen megszervezett munkának köszönhetjük, hogy Károly Árpáddal az élén fiatal történetíróink ezen kutatásoknak élnek és hogy már gróf Széchenyi István munkáinak és hagyatékának kiadásán kívül annyi kitűnő forrásmunka jelent meg és pedig, mint az tervezve volt, olyan, magából az anyagból merített bevezetéssel, melyek mindegyike tudományos történelmi értekezés vagy épen történetírásszámba megy.

A másik sorozatos vállalatot «Diplomáciai források Magyarország újkori történetéhez» gyűjtőcím alatt kívánta megindítani 1918-ban tartott elnöki megnyitójában, amely vállalat uralkodóink konstantinápolyi képviselőinek és a velencei köztársaság bécsi követének jelentéseit célozza feldolgozni.

Mindezzel gróf Klebelsberg a nemzet egyetemében a történelmi érzék ápolását is célozza, mert mint 1922-ben elnöki megnyitójában mondta, az ahistorikus radikalizmus ellen, mely a nemzet egészségének legnagyobb veszedelme, egyik leghathatósabb gyógyszer a történelmi érzék ápolása. A nemzeti konzervatív kultúrpolitika szolgálatába állította tehát épen a történelmi téren is már pusztítani kezdő radikalizmus ellenszerveként a Magyar Történelmi Társulatot, melynek nem is lehet szebb hivatása.

Gróf Klebelsberg azonban ugyanakkor, midőn a történelmi tudományok ilyen rendszeres ápolását sürgeti és kezdi meg, mindjárt rámutatott arra is, hogy «az lelkiismeretlenség lenne ifjakat történészi pályára nevelni, ha megélhetésük és boldogulásuk biztosítva nem volna». (1917 április 26.) Mi van ezen kijelentés mögött? Az, hogy Klebelsberg már akkor lelkében hordta az ifjúság tudományos nevelésének programját, melyet kultuszminiszter korában valósít meg igazán és pedig nem egyszerű ösztöndíj vagy tanulmányuti politikával, melynek nincs mély szántása, hanem úgy, hogy a külföldön intézeteket létesít, melyekben ifjak szakszerű és tudományos kiképzésüknek élhet-

nek. Klebelsberg kultúrmunkájából a tudomány területére esik a kultuszminisztersege alatt megkezdett és folytatott tervszerű tudománypolitika. 1922 június 22-én foglalja el a kultuszminiszteri széket és miniszteriségének első három évében a tudomány területén inkább a szellemi tudományok rekonstrukciójával foglalkozott. Maga adja ennek egyszerű okát. Ez igényel legkevesebb anyagi eszközt. Sokszor nem kell más, mint egy könyvtár. 1925 decemberében azonban természettudományi kongresszust hív össze és a természettudományok terén is a kutató munka megszervezése lebeg szeme előtt. A magyar nemzet nem maradhat el a természettudományos műveltség terén, mert akkor tulajdonképpen a modern műveltségtől távolodik el. Ez Klebelsberg egyik motivuma. Másik, hogy a csonka országnak is közvetlenül legtöbbet azok a tudományok használnak, melyek gazdasági életét fokozzák, magasabb nivóra emelik. Tudománypolitikája tehát e részben egyenesen nemzetgazdasági jelentőségű. Az ország közegészsége szempontjából olyannyira fontos orvosi tudományt, melyben előbbre vagyunk s amelynek a debreceni és szegedi klinikák kiépítésével gróf Klebelsberg további lendületet biztosított, ki akarja egészíteni a műszaki tudományok intenzívebb művelésével. Ezért a természettudományok fejlesztése érdekében teendő intézkedésekről 1926-ban törvényjavaslatot nyújt be, melynek mintegy kiegészítő részét teszi másik, ugyanakkor benyújtott javaslata: «a külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról». Tudománypolitikájának szerves részét alkotta és mintegy bevezette az 1922-ben megalkotott Országos Magyar Gyűjteményegyetem, melybe nemzeti nagy közgyűjteményünket foglalta össze. Megteremtette önkormányzatukat, szervezte személyzetüknek minősítését. Ugyancsak még 1922-ben terjesztette be a Magyar Tudományos Akadémia állami támogatásáról szóló törvényjavaslatot, mellyel a mostoha viszonyok között megmentette az Akadémia elsorvadását.

Gróf Klebelsberg tudománypolitikájában tehát arra törekszik, hogy rendszeresen építse ki ama szerveket, melyek gócpontjai, de intenciója szerint egyben indító telepei is legyenek a magyar tudományos életnek. Klebelsberg abból a gondolatból indul ki e tervekben, hogy összefoglaló központi szervezetet kell teremteni, mert mozgató és irányító tényezőkre van szükség egy ország kulturális autarkijában. Önállóságot kíván nekik bizto-

sítani, hogy ne szoruljanak kultuszminiszteri indításokra. A Gyűjteményegyetemi Tanácson kívül még négy ilyen országos szervezet kontemplál, mint olyanokat, melyek pillérei lehetnek tudományos életünknek és egyben bástyái nemzetünk kulturális nívójának. E négy szerv: az Országos Szellemtudományi, az Országos Természettudományi Tanács, az Országos Ösztöndíjtanács és az Egyetemközi Bizottság, mely az egész szervezetnek záróköve lesz. Az említett két benyújtott javaslat még csak két szervnek, az Országos Természettudományi Tanácsnak és az Ösztöndíjtanácsnak vet törvényes alapot. Ezekkel kezdi épen a természettudományok művelésének sürgetése miatt, ami viszont legkevésbé lehetséges ösztöndíjpolitika, szakképzés és a külföldi világgal való érintkezés nélkül. Ezért szükséges gyakorlati szempontból az egységes természettudományi telep is. Ezt viszonyunkhoz mérten a Lágymányoson, az új Műegyetem mellett akarja a javaslat létesíteni. A lágymányosi geofizikai intézet, a tihanyi biológiai intézet és a svábhegyi csillagvizsgáló létesítése tehát a természettudományi kiképzés egy-egy állomását, műhelyét képezik és a szaktudás elsajátításán kívül a magyar tudományos specifikum szolgálatában a magyar tudomány nevét is emelni fogják. Mindezen tervek és alkotások a magasabb műveltség előmozdítását célozzák. A külföldön létesített vagy létesítendő internátussal kapcsolatban kutató intézetek is a tudományos műveltség megszerzését és elsősorú szakemberek kiképzését fogják eredményezni. Ezeknek áldásait itthon fogjuk érezni s e mellett a bécsi, berlini, római, párizsi és zürichi intézetek a nemzetközi kapcsolódásnak is szervei, telepei lesznek. Jövő ősztől kezdve már mintegy 200 magyar ifjú fog tanulni, dolgozni Európa országaiban és Amerikában is. A külföldi főiskolákban, könyvtárakban, laboratóriumokban és klinikákon fel fog tűnni a magyar és hazajön, hogy a magasabb műveltség reprezentánsa és terjesztője legyen saját hazájában.

Hol fognak nyerni alkalmaztatást? — fogják sokan aggódva és ellenvetésül kérdezni. Hát ez a kérdés akkor is épen úgy fennmaradna, ha itthon maradva végeznék és fejeznék be tanulmányaikat. Klebelsberg tudománypolitikai módszere nem szaporítja a tanultak számát, csak emeli az egyetemet végzettek közül sokaknak tudományos műveltségi fokát. Sőt egészen bizonyos, hogy a külföldön végzettek közül a külföldön is többen el tudnak helyezkedni, ami a nemzetközi viszonylatban még a

nemzet javára szolgálhat. A főcél pedig, hogy a magyar nemzetnek, mint kis nemzetnek műveltségi fölényét megtartsa, csak ez biztosíthatja. A mérleg tehát odabillen, hogy a kétségtelesen anyagi erőfeszítésbe kerülő céltudatos tudománypolitika gyümölcsei a nemzet javára érnek.

A műnek és gróf Klebelsberg kulturmunkájának másik ága a szorosan vett kulturpolitikára, vagyis a közoktatásügyre esik. E téren is jelentős munkával és eredménnyel állunk szembe. A gyermekvédelemtől kezdve a közoktatás minden fokán rekonstruáló munkával és reformokkal találkozunk. A régóta huzódó magyar középiskolai reformot gróf Klebelsberg megoldotta úgy, hogy a humanisztikus tanítási irány is érvényesülhet, de a reális élettel is közvetlenebb kapcsolatot nyert az iskola. Áll ez a különböző nyugati nyelvek tanításának bevezetésére, ami ha sikeres lesz, valóban új műveltségű középosztályunk támad. A középiskolai tanárképzéspótlás és az, hogy Klebelsberg jobbára külföldön, az egyes nyelvek hazájában akarja kiképeztetni a nyelvtanárokat, hivatva van biztosítani ezt az eredményt.

A nőnevelés reformjával a középfokú nőnevelést a nő természetéhez, lelki sajátosságaihoz is közelebb hozta és a leánynevelés terén tapasztalt kísérletezésnek, változásoknak törvényes intézkedéssel vetett véget. A népiskolai oktatásban az új tantervek és tanrendszer jeleznek változást, de maga a nyolcosztályú népiskolai javaslat nem készült el, bár gróf Klebelsberg nem egy nyilatkozatában jelezte már, hogy ennek híve s ezt a népművelés emelése szempontjából keresztül szándékozik vinni. Talán épen ez a körülmény, hogy csupán csak a népiskolai oktatásügy nem reformáltatott, szolgál alapul arra, hogy gróf Klebelsberg kulturpolitikáját azzal vádolják, hogy a magasabb műveltség fejlesztésével, a középiskolai oktatással való intenzív foglalkozás mellett a *népoktatás* van elhanyagolva. Mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy e vád már a priori nem vág bele gróf Klebelsberg kultúrpolitikájába, melynek irányelvül többször azt vallotta, «hogy demokratikus korunkban elsősorban természetesen arra kell törekedni, hogy minél értékesebb műveltséget vigyünk bele a magyar nemzet széles rétegeibe». (1922 aug. 17.) Tulajdonképpen a népművelés lapjára tartozik gróf Klebelsbergnek az a reformja is, mellyel a polgári iskola hóna alá nyúlt. A polgári iskola ma a szó legszorosabb értelmében demokratikus iskola-típus. Az iparost és földművest látja el nagyobb műveltséggel.

Épen ez volt a célja a négy osztályra való átszervezéssel, hogy ne a félművelt értelmi proletariátust szaporítsa, hanem hogy a népművelődést emelje. Kétségkívül a nyolcosztályú népiskola még egyetemesebb és szélesebb rétegekre fog kiterjedni. De, hogy az általános népművelődés fokozása gróf Klebelsberg politikájából nem hiányzik, ha mindjárt célnak vallja is a magasabb műveltség terjesztését, legjobban bizonyítja néhány számadat. Három év alatt, 1922—1925-ig, 1252 új tanítói állomást szerveztetett Csonka-Magyarországon. 317 községben 1073 népiskolaitanterem és 528 tanítói lakás épült. A főváros környékén 247 tanterem készült el. Az Alföld nagy kulturális nyomorának enyhítésére 329 tanyai iskola létesült. A polgári iskolák száma 85-tel emelkedett, úgyhogy ma 412 polgári iskola működik. Ennek az lón az eredménye, hogy míg 1920-ban Csonka-Magyarországon 252.000 tanköteles, tehát az összes tankötelesek 22·7%-a nem járt iskolába, ez az arányszám 1922/23-ban 13·6%-ra, 1923/24-ben 11·8%-ra, 1925/26-ban pedig már 6·4%-ra szállt le, vagyis a beiskolázatlan tankötelesek száma mindössze 49.000 volt. A valóság tehát az, hogy a falvakban és tanyákon, tehát a népművelés legalsó fokán nagyarányú munka folyik, amit a költségvetési ételek is szemmel láthatólag bizonyítanak. Ma elértük azt, hogy a költségvetésnek 9·3%-a esik a kultusz-tárcára, míg a háború előtt nem egész 5% esett, sőt 1920-ban csak 3·23%-ot tett ki. A budget pedig 1926/27. évben úgy oszlik meg, hogy az egyetemekre 17%, a tudomány- és művészetpártolásra 7·98%, a népnevelésre 48·8% esik. A rendes kiadásoknál, a beruházási kiadásoknál, a népnevelésnél ez a százalék érvényesül, egyedül az átmeneti kiadásoknál csökken 19·5%-ra. A népoktatás mind intenzívebb felkarolását bizonyítja az is, hogy míg az 1922/23. évi költségvetésben a népoktatás céljaira 8,300.000 pengőt fordítottak, az 1926/27. évi költségvetésbe a népoktatás céljaira fordított összeg 41,200.000 pengő, tehát ötszöröse a négy év előttinek.

E jobbára csak kikapott számok egymagukban is bizonyosságot tesznek a népművelés terén kifejtett fokozódó munkáról. De a népiskolák, tanyai iskolák tömeges felállításán kívül az iskolán kívüli népnevelés szervezése is nagymérvben folyik. Ahol pedig, mint Magyarországon, még mindig közel egymillió a hat-éven felüli analfabéták száma, ott az iskolán kívüli népnevelés fontosabb, mint Európa bármely országában. Az iskolán kívüli népnevelés az írni, olvasni, számolni tanításon kívül bizonyos

műveltség megadására törekszik, hogy állampolgári kötelességeiről is fogalmat nyerjen a nép és ezenkívül a gazdasági szakoktatás szerepel elsőrendű célul a népművelő akcióban. A népkönyvtárak felállítása és reorganizációja is a népművelést szolgálja és 1926-ban nyolcmilliárd koronát fordított e célra a kultuszminisztérium. A tanító ma már tanyákra is egy kis népkönyvtárral megy ki, mely a falu és tanyai lakosság sajátos igényeihez van mérve és a mezőgazdasági tudás terjesztése itt is nagy szerepet játszik. Gróf Klebelsberg ezen intenzívebb népművelési akcióját öt év alatt véli kiépíteni, ekkor fog mutatkozni és meglátszani, hogy mit tett Csonka-Magyarország népművelése érdekében. Sőt bátran a népművelési akciókhoz számíthatjuk azt a munkát is, mely a leventeegyesületekben folyik. Első célja az országos testnevelési alap megteremtésének a nép egészséges testnevelése volt, de tudjuk, hogy a leventeegyesületekben a lélek, a hazafias érzés, a jellem is erősödik s hovatovább a lelki művelődés eszköze is lesz. A népművelés benső erejét fogja fokozni ez a kultuszprogramm s a tanítótság szellemét szorosabban a faluhoz fogja kapcsolni. Gróf Klebelsberg hangsúlyozottan kijelentette több ízben is, hogy nem akarja, hogy a tanító a városok levegőjét vigye a faluba. A népkönyvtárak, a vetítógép, a mozgó, a rádió, az ismeretközlés e modern eszközei igen is vonuljanak be a falvakba is, de legyen a jelszó: hogy vissza a faluhoz. Keressük annak levegőjében a nemzeti érzés és erők gyarapodását. Ezt pedig csak olyan tanító tudja munkálni, aki nem a városba vágyik lelke egyik felével, de egész lelkével, mint a nép tanítója, mestere él a néppel és a nép között s életcélját, örömét abban látja, hogy hazája népe művelődik.

Gróf Klebelsberg kulturmunkájával kultúrpolitikus, közoktatási programja tehát nem marad méreteiben se tudománypolitikája mögött. Sőt ezen kultúr munka teljességéhez tartozik a diákjóléti intézmények fejlesztése, a tehetségvédelem megszervezése és annak az extenzívebb ösztöndíjpolitikának inaugurálása a Nemzeti Közművelődési Alap megteremtése által, melynek célja már nem a felsőbb szakképzés, hanem a nemzet leromlott osztályainak alátámasztása, hogy gyermekeiknek a megfelelő műveltséget megadhassák. Gróf Klebelsberg kulturmunkája nem téveszti szem elől a nemzetmegerősítésnek célját s épen azért tudja azt is, hogy a művelődés gyarapodása akkor igazán

nemzeti erő, ha együtt jár az erkölcsi erők fokozásával. Népművelési s közoktatásügyi politikájának szerves része tehát a vallásosság emelése. Amit a papság kongruájának rendezése terén tett, amit az egyházak segélyezésére a költségvetésbe beállított, az kétségkívül nagyban megszilárdította ama tényezők anyagi helyzetét, akik a vallás és erkölcs ápolói, őrei. Kultuszminiszteri beköszöntőbeszédében azt hangsúlyozta, hogy ami valláspolitikáját illeti, az voltaképen az, hogy nincs szükség külön valláspolitikára, mert ez mutatja legjobban az állam és az egyházak harmonikus, békés együttműködését. Ama hitvallását pedig mindig hirdette és intézkedéseiben is érvényesítette, hogy a mai kor világnézetharcait a szociáldemokráciával, a radikalizmussal szemben nem az államok, hanem az egyházak fogják megvívni. Az országos katolikus nagygyűlésen mondott emlékezetes beszéde nyílt tanuságtétel volt a mellett, hogy a katolikus egyház történeti jelentőségét tisztán látja, őszintén elismeri, azért programmul tűzte ki, hogy «a katolikus egyház teljes erejét akkor képes kifejteni, ha egész szervezetének bénítatlan birtokában van». Ez mindent megmond és mindent jelent; az egyház mindenütt is csak erre törekedett, mert nem hatalmi tényező akar lenni az államban, hanem egész erejét akarja oda kölcsönözni, belévetni a nemzet életébe.

Ennek a valláson nyugó erkölcsi felfogásnak eredményeként könyvelhetjük el, hogy gróf Klebelsberg kultúrmunkája minden hivalkodás és jelszavak nélkül valóban keresztény nemzeti munka volt. A nemzet a szellemébe, művelődésébe a történelmi lelkiületet vitte bele és erősíti. Nagy szó ez akkor, midőn a modern művelődés sok helyütt épen a történelmi alapokat gyengíti, mikor a kulturát dekrisztianizálni törekszik vagy ha nem is törekszik, de legtöbbször úgy terjeszti a civilizációt, hogy a szellem töltekezése mellett a lélek üresen marad. Gróf Klebelsberg a nemzeti műveltséget úgy akarja éleszteni és fokozni, hogy az a maga mivoltában keresztény és magyar maradjon. Sokszor csillogó és felületesen szemlélve külhatást keltő tervei, alkotásai következetesen átgondolt célból erednek és a nemzetet belülről építő erejük van.

A megjelent mű kapcsán, mely ezen kultúrmunkának hű interpretátora, szólnunk kellene még a műben közölt alkalmi beszédekről, melyek száma igen tekintélyes. Még súlyosabb a tartalmuk. Gróf Klebelsberg előszavában előre bejelenti, hogy

szabad-e annak beszédek kiadni, akiből hiányzik a szónoki páthosz és a szónoki szóvirág! Hát mi nem mondjuk, hogy a rhétori művészet értéktelen és nem megbecsülendő, de a gondolatok szónoki foglalat nélkül is szellemi értékek és kincsek. Ha pedig Klebelsberg egyes kultúrünnepeken nagy írók, művészek vagy tudósok emlékezetét ünnepeve megszólal, mindig koncepciózus, figyelmet érdemlő, amit mond. Kivételes műveltségű és finom gondolkozó elme forgácsait is érdemes felszedni a szellemi élet műhelyében. A közölt beszédek olvasása tehát sok élvezetet nyújthat amellet, hogy ezek gróf Klebelsberg egyéni kultúrmunkájának tényezői.

Túri Béla.